

Heimans en Thijsse Nieuwsbrief

Mededelingenblad van de Heimans en Thijsse Stichting

nummer 44 juni 2013

Redactie Lydia Haafkens en Eddy van der Maarel

Van het bestuur

Foto André Jansen

Een Zilveren Spreeuw voor Jacques de Smidt en Eddy van der Maarel. Het Algemeen Bestuur heeft in zijn vergadering op 23 februari 2013 Jacques de Smidt (links) en Eddy van der Maarel (rechts) onderscheiden. Voorzitter Frank Berendse reikte hun een 'Zilveren Spreeuw' uit als blijk van de grote waardering van het bestuur voor de enorme en jarenlange inzet van Jacques en Eddy voor de Heimans en Thijsse Stichting. Jacques is nog steeds de stuwende kracht achter de bibliotheek en Eddy verzorgt al jaren de redactie en productie van de uitgaven van de Stichting en in het bijzonder de Nieuwsbrief. De 'Zilveren Spreeuw' is een draagspeld met een spreeuw uit het Ex Libris 'Onbekommerd' van Jac. P. Thijsse. Deze is uitgevoerd door de edelsmid Mart Holtrop uit De Meern.

Foto André Jansen

Tijdschriftencollectie. In de vorige Nieuwsbrief schreef Maarten Smies over de noodzakelijke sanering van onze tijdschriftencollectie. De door onze stichting verzamelde tijdschriften die bij de Koninklijke Bibliotheek (KB) in Den Haag ontbreken, worden binnenkort door de KB opgehaald. De overige tijdschriften zullen, voor zover ze niet in onze collectie passen, worden afgestoten. Het gaat daarbij om titels die al bij de KB en/of in andere bibliotheken aanwezig zijn. Van de af te stoten tijdschriften verschijnt een lijst op onze website met titels en jaargangen. Donateurs en anderen kunnen deze tijdschriften tot 31 december 2013 gratis komen ophalen.

Over onze archieven. Op langere termijn kunnen onze documentatie- en archiefstukken niet in het huidige pand bewaard worden. De juiste klimatologische condities voor het bewaren ontbreken en de Stichting is niet in staat zelf het archief te ontsluiten voor publiek. Het DB is op zoek naar een oplossing. Een partner waar we de situatie mee aan het verkennen zijn is de UvA-Artisbibliotheek. Het DB werkt een plan uit waarbij het uitgangspunt is dat de Stichting de collectie in bruikleen geeft aan de Artisbibliotheek maar gezichtsbepalend blijft voor de collectie. Daarover meer in de volgende Nieuwsbrief.

Symposium: Mens en natuur in een verstedelijkte omgeving

Op 19 april organiseerde de Heimans en Thijsse Stichting in Wageningen een geslaagd en druk bezocht symposium, onder leiding van voorzitter Frank Berendse (Foto 1), over de relatie tussen mens en natuur in een verstedelijkte samenleving. Het programma bestond uit drie inleidingen door respectievelijk Birgit Elands (Bos en Natuurbeleid, WUR, Wageningen Universiteit en Research Centre), Arjen Wals (Sociaal Leren en Duurzame Ontwikkeling, WUR) en Tracy Metz (journalist). Daarna discussieerde Prinses Irene van Lippe-Biesterfeld (NatuurCollege) met 12 studenten van de WUR over hun relatie met de natuur. Tenslotte reikte Prinses Irene de Heimans en Thijsse Prijs uit aan het VARA programma Vroege Vogels.

1

CULTURELE DIVERSITEIT EN NATUUR. Een op de vijf Nederlanders is van allochtone afkomst. Maar als je kijkt naar het aantal bezoekers in de natuur, dan zie je daar relatief veel meer autochtone inwoners van ons land. Marjolein Kloek (Natuurbeheer en plantencologie, WUR) en Birgit Elands (Foto 2) doen onderzoek naar natuurbeleving door jongeren van allochtone en autochtone herkomst. Op grond van interviews met een beperkte groep jongeren komt naar voren dat de belangstelling en belemmeringen om de natuur in te gaan en het soort activiteit in de natuur sterk verschillen. Er is in ieder geval geen duidelijk patroon in de natuurbeleving van jongeren met een Chinese of Turkse afkomst of die van 'Nederlandse' jongeren. Jongeren hebben weinig tijd voor natuur, omdat ze zo druk zijn met andere dingen. Bereikbaarheid van natuur is daarom belangrijk.

2

Documentatie van

- natuurbeleving
- natuurstudie
- natuurbehoud
- natuureducatie

Uit het onderzoek blijkt dat er een 'etnische' voorkeur is voor verschillende landschapstypen. Autochtone jongeren kiezen graag voor bos, terwijl 'Turkse' jongeren eerder droge landschappen kiezen. 'Chinese' jongeren hebben een voorkeur voor natte landschappen. Hoewel het te vroeg is voor harde conclusies, wordt duidelijk dat natuurbeleid gericht op jongeren rekening moet houden met de culturele diversiteit in onze samenleving.

NATUUR – BEELDSCHERM – NETVLIES. Zowel Arjen Wals (Foto 3) als Tracy Metz (Foto 4) besteedden veel aandacht aan de overheersende rol van beeldschermen in het dagelijks leven. Zelfs midden in de natuur zitten mensen op hun smartphone te kijken en in de trein naar buiten kijken is er amper meer bij. Wals stelde dat zo'n 70% van de tijd dat mensen wakker zijn, in beslag genomen wordt door beeldschermen. Is natuur op het scherm, ook bijvoorbeeld in de vorm van goed bekeken natuurfilms, meer de moeite waard dan de daadwerkelijke beleving?

Metz zag de schermpjes primair als een raam op de wereld en dus ook op de natuur. Onder het motto dat adolescenten sterk gericht zijn op activiteiten als 'roken en zoenen', was haar advies natuureducatie te richten op kinderen beneden die bevattelijke leeftijd. Maar als het scherm een natuurboodschap kan brengen, ook aan de rokers en de zoeners, is dat altijd een kans.

Maar ook Wals zag positieve aspecten aan het 'online' leven, omdat er mogelijkheden zijn om op die manier natuureducatie aan te bieden. Er bestaan leuke apps voor smartphones zoals Leafsnap of Roadkill, waarmee je soorten planten en (overreden) dieren kunt thuis brengen, of de app 'Natuur in Nederland', waarmee je de voornaamste landschappen kunt verkennen.

En wat te denken van goed bekeken websites zoals 'beleef de lente', waarop je in de nesten van vogels kunt kijken of 'volg de vos' die je een inkijk geeft in een vossenhol in de Oostvaardersplassen. Dat was tot voor kort onzichtbaar voor de gewone Nederlander.

WAT DENKEN JONGEREN ZELF? Daarbij geholpen door Matthijs Schouten (Staatsbosbeheer en Natuurbeheer en plantencologie, WUR), discussieerde Prinses Irene met twaalf studenten over hun relatie met de natuur. In de opvatting van Prinses Irene is de mens één met de natuur. Uit de opmerkingen van de studenten, allen met een achtergrond in vakken als ecologie en natuurbeheer, bleek dat zij verduurzaming van de samenleving zien als een pittige uitdaging voor hun toekomst.

3

4

Heimans en Thijssen Prijs voor VARA's Vroege Vogels

Frank Berendse (voorzitter van de Heimans en Thijssen Stichting) sprak de laudatie van de Heimans en Thijssen Prijs uit. Hij zei onder meer dat Vroege Vogels al bijna 35 jaar de natuur onder de aandacht brengt van een breed publiek. Het programma brengt de natuur heel dicht bij de mensen op een geweldig enthousiaste en inspirerende manier. Maar – en dat is belangrijk – zonder daarbij ook maar een millimeter af te doen aan de broodnodige Hollandse nuchterheid, kritische houding en wetenschappelijke diepgang.

In reportages op radio en tv komen op een zeer toegankelijke manier actuele ontwikkelingen aan de orde. Vroege Vogels maakt ook innovatief gebruik van multimedia op de website en van nieuwe communicatiekanalen zoals Twitter en FaceBook. Radio, tv en internet vormen daarbij een onderling verbonden en samenhangend geheel.

Vroege Vogels initieert stimulerende projecten zoals het project 'Tuinreservaten' om tuinen natuurvriendelijk in te richten. Maar waar nodig worden ook kritische en effectieve acties ingezet om misstanden aan de kaak te stellen, zoals de start van een petitie tegen de handel in wilde dieren op Marktplaats.

Het programma heeft als geen ander bijgedragen aan de belangstelling en liefde voor de natuur onder de Nederlandse bevolking. Het heeft daarmee een nauwelijks te overschatten bijdrage geleverd aan het maatschappelijk draagvlak voor natuurbehoud in Nederland. Vroege Vogels treedt daarmee al vele jaren in de voetsporen van Heimans en Thijssen. Redactie, presentatoren, en alle andere medewerkers van VARA's Vroege Vogels verdienen dan ook als geen ander om voor hun jarenlange inzet de Heimans en Thijssen Prijs te ontvangen.

Daarna kreeg Prinses Irene de gelegenheid de Heimans en Thijssen Prijs te overhandigen aan het aanwezige team van redacteuren en presentatoren van Vroege Vogels en stelde zij zich temidden van het team op.

Eli Heimans: Een 'oprechte' verrassing

Hoewel de bioloog Fop I. Brouwer het leven en werk van Eli Heimans (Foto 5) uitvoerig beschreef, bleven er ook na publicatie van zijn uitstekende biografie enkele vragen. Had Heimans bijvoorbeeld als jong onderwijzer onder het pseudoniem 'O.P. Recht' stukjes in het Algemeen Handelsblad gepubliceerd, zoals Thijsse (Foto 6) in zijn Levensbericht van E. Heimans (1929) beweerde?

Brouwer had zijn uiterste best gedaan artikelen onder deze naam in het Handelsblad te vinden, maar zonder resultaat. Hij achtte het niet uitgesloten dat Thijsse zich op dit punt had vergist. Dat leek niet onmogelijk, in het Levensbericht van E. Heimans staan wel meer herinneringsfoutjes, maar de naam O.P. Recht leek niet verzonnen en bleef mij daarom intrigeren.

Sinds de tijd dat Brouwer zijn onderzoek verrichtte, de jaren vijftig van de vorige eeuw, is er heel wat veranderd. Het is thans mogelijk om eenvoudige gegevens boven water te krijgen waar men in het verleden dagenlang en vaak nog tevergeefs naar speurde. De Koninklijke Bibliotheek heeft vele historische kranten gedigitaliseerd. We hoeven niet meer de jaargangen van het Algemeen Handelsblad kolom na kolom door te snuffelen, maar kunnen dankzij computer en internet gedetailleerde informatie verkrijgen.

En zo ontdekte ik dat Thijsse gelijk had. In het Algemeen Handelsblad vond ik twee artikelen ondertekend met de naam O.P. Recht, die onmiskenbaar afkomstig zijn van de jonge onderwijzer Eli Heimans.

Het eerste artikel is van 13 september 1891 en getiteld: 'Nieuw onderwijs'. Het is een vurig pleidooi voor verbetering van het basisonderwijs. Heimans vond dat de onderwijzer zijn leerlingen geen onbegrijpelijke lesstof moest opdringen, maar de kinderen

kennis moest bijbrengen door aanschouwelijk onderwijs. Door hen zoveel mogelijk te laten zien en ervaren, hen opmerkzaam te maken op hun omgeving. En ook door mooie, gekleurde platen in de klas op te hangen waarbij de onderwijzer kon vertellen. Met beter onderwijs hoopte Heimans de leerlingen op te voeden tot betere mensen.

In het Algemeen Handelsblad van 26 maart 1893 liet O.P. Recht opnieuw van zich horen. Onder de kop 'De positie van de openbare onderwijzers te Amsterdam' tekende hij protest aan tegen de slechte betaling in het lager onderwijs. Een onderwijzer verdiende in die tijd f 600,- tot 700,- per jaar. Dat was te weinig om een gezin van te onderhouden. Een boven-achterkamer in Amsterdam kostte al 2,5 - 3 gulden per week. Vanwege het slechte salaris was het ambt van onderwijzer volgens Heimans dan ook weinig aantrekkelijk in die tijd. Onderwijzers werden voor driekwart gerekruteerd uit de lagere standen.

Voor zover ik kon nagaan, schreef Heimans verder geen stukjes meer in het Handelsblad onder de naam O.P. Recht. In 1893 klom hij op tot schoolhoofd en de jaren daarna groeide zijn faam. Zijn naam werd steeds vaker genoemd. Ook in het Handelsblad, maar daarover misschien een volgende keer meer.

Fop I. Brouwer. Leven en werken van E. Heimans. Proefschrift Universiteit van Amsterdam / Groningen, Wolters, 1958.

Jac. P. Thijsse. 'Levensbericht van E. Heimans'. Levensberichten van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde 1928-1929. Leiden, 1929.

Marga Coesël

verstuiving te beteugelen. Een bijzondere plaats neemt de Mient in, een strook meentgronden met heide en grasland langs de binnenduinrand.

In 'Natuur en landschap' worden de duinzones beschreven met hun landschappen en planten en dieren. Vooral de grote omvang en verscheidenheid van duinvallen is verheugend. Het hoofdstuk wordt besloten met een beschouwing over zeldzame en bedreigde planten en dieren (vooral vogels). De Slufter wordt hier niet als apart landschap besproken; dat gebeurt alleen bij de gebiedsbeschrijving in het volgende hoofdstuk.

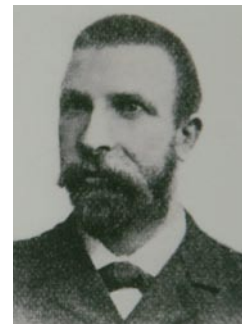
Het hoofdstuk over de afzonderlijke gebieden, niet minder dan 24, is een uitgebreide aanvulling op de voorgaande hoofdstukken. Wat opvalt is dat natuurbescherming en vooral natuurbeheer slechts terloops aan de orde komen en niet integraal worden behandeld. De begrippen komen ook niet voor in de Index.

Deze en enkele bovengenoemde kritische opmerkingen doen weinig afbreuk aan dit prachtige boek, met een weelde aan gegevens, en vooral een weelde aan illustraties, zowel foto's als kaarten en enkele grafieken. Een uitgebreide versie van deze boekbespreking staat op de website!

Eddy van der Maarel

5

6

Boekbespreking

Rolf Roos & Nico van der Wel (red.), 2013. Duinen en mensen Texel. Uitgave Stichting Natuurmedia, Amsterdam. ISBN 9789080815803, genaaid gebonden, kleur, 169 pp, 31,5 x 23,5 cm, € 29,95.

Te bestellen bij de boekhandel, bezoekerscentra en via www.duinenenmensen.nl

Dit boek is weer een nieuw deel in de serie 'Duinen en mensen' die begonnen is met 'Duinen en mensen. Kennemerland' (zie Nieuwsbrief 37). Dit boek over Texel is geschreven door 5 auteurs m.m.v. 12 collega's en geredigeerd door Roos en Van der Wel. Er zijn drie centrale hoofdstukken, 'Historie en gebruik', 'Natuur en landschap' en 'Gebieden van zuid naar noord'. Deze hoofdstukken worden voorafgegaan door een Inleiding en besloten met een beschouwing over 'Texel en de overkant', een Index, en bronvermeldingen.

De geschiedenis begint 'paleografisch', met de enorme kustdynamiek sinds 3500 jaar weergegeven in duidelijke kaarten. Al sinds de tijden van de graven van Friesland, en later die van Holland, zijn de duinen van Texel gebruikt, vooral door middel van beweiding en de vangst van en jacht op konijnen. Ook werd, zoals bijna overal in de duinen, landbouw bedreven en bebossingen uitgevoerd, deels om opgetreden

Documentatie van

- natuurbeleving
- natuurstudie
- natuurbehoud
- natuureducatie

Wie Is....? nr. 2
Chris Kalden

Drs Chris Kalden was van 2007 tot eind april 2013 directeur van Staatsbosbeheer. Hij studeerde diergeneeskunde, maar raakte betrokken bij het natuurbehoud. Hij maakte van zijn hobby zijn beroep en ging bij de Zeeuwse Milieufederatie werken.

Daarna stapte hij over naar het (latere) Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, waar hij 25 jaar in een scala van functies heeft gewerkt. Hij stond mede aan de wieg van de Ecologische Hoofd Structuur (Natuurbeleidsplan 1989). De kwaliteit van de leefomgeving staat in zijn loopbaan centraal met nadruk op de natuur, op mens en organisatie en op inhoud.

POLITIEK. Kalden was onaangenaam getroffen door de grote ingrepen in het natuurbeleid van het Kabinet Rutte 1. Hij omschrijft de bezuinigingen van 70% als te grof, maar heeft zich nog meer gestoord aan de minachting voor het werk van Staatsbosbeheer en het politieke dedain voor de inzet van de medewerkers.

Ook betreurt hij de opdracht van het Kabinet Rutte 1 om 100 miljoen Euro aan inkomsten te genereren door de verkoop van natuurgebieden buiten de EHS. Het huidige kabinet heeft die opdracht vooralsnog in stand gehouden. Er loopt nu een proefveiling van 30 ha aan kleine gebieden. Kalden zal blij zijn als deze verkoop uiteindelijk niet zal doorgaan.

In 1998 werd Staatsbosbeheer verzelfstandigd tot een rechtspersoon met een wettelijke taak. Voor de 'verticale' verantwoording, zoals Kalden dat noemt, maakt dat geen groot verschil met de situatie toen Staatsbosbeheer een overheidsdienst was. De staatssecretaris van Economische Zaken is politiek verantwoordelijk.

SAMENLEVING. Daarnaast heeft Kalden het graag over 'horizontale' (publieke) verantwoording. Dat is de verantwoording aan de naaste omgeving en gebruikers: omwonenden bij de terreinen van Staatsbosbeheer, bezoekers, pachters en anderen. Het gaat om 150 miljoen bezoeken per jaar. Staatsbosbeheer doet onder de bezoekers onderzoek naar hun tevredenheid. Het is interessant dat maar zo'n 15% van de bezoekers daadwerkelijk komt voor 'natuurstudie'. De anderen komen voor 'groen', 'wandelen' en 'landschap'.

Kalden denkt dat het afgenomen maatschappelijk draagvlak voor natuur voor een deel moet

worden toegeschreven aan het verschil tussen wat hij noemt 'mensennatuur' en 'beleidsnatuur' in zijn soms onduidelijke en verwarrende verschijningsvormen. Hij pleit daarom voor een nieuw evenwicht tussen beschermen, beleven en benutten van de enorme variatie aan natuurgebieden, die het spectrum van cultuur tot natuur beslaat.

Een bloeiperiode voor de Nederlandse natuurbescherming is niet identiek aan een bloeiperiode voor natuur en natuurbeheer in Nederland volgens Kalden. Daarvoor is nodig dat we met z'n allen de voorwaarden voor behoud en groei van natuurwaarden, van ecosystemen en soorten weten te scheppen. Als de ruimtelijke omstandigheden en de waterhuishouding niet deugen, is het heel lastig, zo niet onmogelijk om natuurwaarden duurzaam te behouden.

OOSTVAARDERSPLASSEN. Het is onvermijdelijk het daar over te hebben. Vanuit de trein oogt het landschap desolaat. Er is maatschappelijke ophef over het lot van de geïntroduceerde hekkrunderen, konikpaarden en edelherten. En er bestaat twijfel over de kwaliteit van het terreinbeheer: werkt dat toe naar de natuurdoelen?

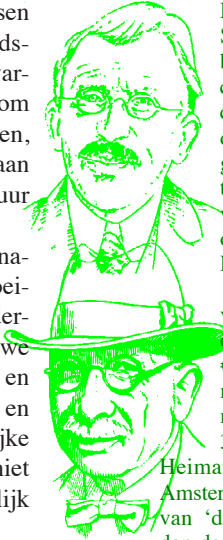
Kalden betoogt dat in de Oostvaardersplassen de volledige levenscyclus van de grote grazers zichtbaar is en kan worden ervaren. Dat maakt emoties los. Maar Kalden is ervan overtuigd dat het gevoerde beheer de natuurdoelstelling als geheel goed dient. "Het barst er van het leven". Ga komend najaar maar naar de film 'De Nieuwe Wildernis'.

Het moerassysteem veroudert. Daardoor zijn de natuurwaarden van de eerste fasen van ontwikkeling, in het bijzonder die voor vogels, achteruit gegaan. Daarvoor komen andere natuurwaarden in de plaats. Het beheerplan voor het gebied bestrijkt een ecologisch realistische termijn van 30 tot 40 jaar en voorziet in een verjonging van het rietmoerassysteem door de waterhuishouding af te stemmen op de terreinomstandigheden (lage delen nat, hoge delen droog, dit in tegenstelling tot de huidige situatie).

Staatsbosbeheer volgt de grote grazers en vindt dat hun leefomstandigheden in het algemeen voldoende zijn. Er vindt regelmatig veterinaire onderzoek naar hun conditie plaats. Kortom, Kalden begrijpt de kritiek, maar hij ziet het vooral als een botsing van opvattingen over dierenwelzijn en natuurbeheer. Hij vindt het van groot belang om daar het gesprek over te blijven voeren.

Kalden kijkt met optimisme naar de komende jaren. Hij blijft nadrukkelijk betrokken bij de natuurbescherming, nu als vrijwilliger.

Maarten Smies

De Heimans en Thijssse Stichting beheert een bibliotheek en een archief met materiaal over de ontwikkeling in het denken over en het omgaan met de natuur. Activiteiten op deze terreinen worden bevorderd door o.m. het toekennen van de Heimans en Thijssse Prijs.

Men kan donateur van de Stichting worden voor €22,50 (studenten €10,00; instellingen minimaal €65,-) over te maken op rekening ING 3831069 t.n.v.

Heimans en Thijssse Stichting, Amsterdam, onder vermelding van 'donatie'. Men ontvangt dan de Nieuwsbrief en uitnodigingen voor manifestaties.

Adres

Postbus 20123
 1000 HC Amsterdam
heimans-en-thijssse-st@planet.nl

Website

www.heimansenthijsssestichting.nl

Secretariaat, Bibliotheek en Archief

Hugo de Vries-Centrum
 Plantage Middenlaan 2c
 1018 DD Amsterdam
 tel. 020 6228115
 Bibliotheek en archief zijn toegankelijk op vrijdag van 10.00 - 16.30 uur en op afspraak.

Dagelijks Bestuur

F. Berendse, voorzitter
 tel. 0317 484973
frank.berendse@wur.nl
 H. van Oene, secretaris
 tel. 0318 847782
vanoene@upcmail.nl
 H. Bunte, penningmeester
 tel. 020 6472297
hugobunte@online.nl
 P.C. de Hullu
 tel. 024 7410701
e.dehullu@science.ru.nl
 F. Saris
 tel. 024 7410411
frank.saris@sovon.nl
 M. Smies, Heimans en Thijssse Steunfonds
 tel. 070 3268365
maarten@smies.org

Webmaster

H. Kuyvenhoven,
 tel. 030 6665261
herbert.rita@zonnet.nl

Eindredactie Nieuwsbrief

E. van der Maarel
 tel. 0561 430760
eddy.arteco@planet.nl